

„Közel, s Távol”

II.

*Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely
éves konferenciájának előadásaiból*

2012

„Közel, s Távol” II.

*Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely
éves konferenciájának előadásaiból*

2012

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszecenyterv.gov.hu
06 40 638 638

A projektek az Európai Unió
támogatásával valósulnak meg.

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 „Önálló lépések a tudomány területén”

Eötvös Collegium

Budapest, 2012

Felélő kiadó: Dr. Horváth László, az ELTE Eötvös Collegium igazgatója

Szerkesztő: Takó Ferenc

Korrektúra: Doma Petra, Jámbor Aliz Laura, Kövi Franciska,

Sándor Angelika, Takó Ferenc

Copyright © Eötvös Collegium 2012

Minden jog fenntartva!

Nyomdai kivitel: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Felélő vezető: Kovács Jánosné ügyvezető igazgató

ISBN: 978-963-89596-1-4

Hartyánci Mátyás

Az emberi test a korai kínai bölcseletben

Testvéremnek, Flórának

Globalizálódó világunkban, ahol az anyagi kultúra egységesedni, uniformizálódni látszik, könnyen abba a csapdába eshetünk, hogy abból indulunk ki, mindenki úgy gondolkodik, mint mi a világ „nyugati” felén. Ám Samuel Huntington maró gúnnyal jegyzi meg ezzel kapcsolatban:

Az, hogy a nem nyugati emberek is szívesen eszik az óriáshamburgert [Magna Mac], még nem jelenti, hogy a Magna Charta is közel áll a szívükhöz.¹

Az elméletek visszássága legkönnyebben konkrét példákkal mutatható meg. Ha kutatásunkhoz sikerül jó tárgyat és vezérfonalat választani, akkor azzal nem csak könnyűszerrel felfedhetjük a különbségek meglétét, de az eltérés nyomán egyben a másikról és magunkról is megtudhatunk valami lényegeset. Kínát hosszú és sajtáságos történelme és megújuló sikeressége az utóbbi időben gyakran tették elemzések és összehasonlítások tárgyává. Ideális tehát célpontnak, így már csak témára van szükségünk. Képzeljük ezért el, hogy szellemünkkel, mint „rábíró” eszközzel a kínai emberhez fordulunk, hogy megtudjuk, miképp adná meg magát számunkra:

„Csak a testemen keresztül”, hangozhat talán a válasz.

Valóban találó témának tűnik, hiszen saját testünkön keresztül adódik az egész tapasztalati világ számunkra. Ráadásul az elmúlt évtizedekben szintén rendkívül népszerű és termékeny tudományos témává vált az emberi test kutatása.² Reményeim szerint a test vizsgálatával fény derülhet Kína és Európa alapvető különbségére. Dolgozatom célja az emberi test kínai története korai szakaszának bemutatása, betekintést nyújtani ezzel nemcsak egy szupernagyhatalom önképének eredetébe, de egyben tükröt is tartani saját fogalmaink elé.³

¹ Samuel P. HUNTINGTON, *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*, Budapest, Európa, 1998, 80.

² Janelle S. TAYLOR, „Surfacing the Body Interior” = *Annual Review of Anthropology*, Palo Alto, Annual Review, 2005, 743.

³ Az egyértelműség kedvéért a kínai kifejezések és nevek átírásánál a hivatalos kínai pinyin átírást

Önnön testének létezése mindenki számára húsbavágó tény, ám ez nem jelenti azt, hogy minden körülmények közt ugyanúgy tekintenénk rá. Az archaikus társadalmakban például, mivel az emberi világot a vérségi-nemzetségi kapcsolatok határozzák meg, a társadalom alkotóeleme pedig a közösség és nem az egyéni ember, valójában meg sem lepődhetünk, ha az egyénhez szorosan kapcsolódó test koncepciója fel sem merült. Példáért nem is kell régre mennünk: Maurice Leenhardt beszámolója alapján a huszadik századi misszionáriusok meglepve tapasztalták, hogy a melanéziai őslakosok körében nem a lélek gondolata hatott újdonságként, hanem az emberi testé.⁴ A testiség tehát mégsem teljesen egyértelmű dolog, hanem „fel kell fedezni”. John Emerson szerint ez bármikor történik is, az mindig

része az én-más, egyéni-csoport, privát-publikus viszonyok újrendezésének, amely az én olyan új értelméhez vezet, amely: Egységes és nem többes számú, a kontextustól elválasztható, szabad a kötődésektől és az azonosítástól, autonóm és racionális döntésre képes, egyértelműen meghatározható térben és időben.⁵

Az első ismert ilyen „felfedezés” a korai görögökhöz kötődik. Bruno Snell szavaival a homéroszi világban

az új *psyche*, a lélek, testet igényelve, amelyet magára ölthet, kikövetelte a *soma* (eredetileg tetem) kifejezés jelentésének kitágítását, így végeredményként már az élő testre is használták.⁶

A *soma* és a latin *corpus* képében tehát már jóval a mai időszámításunk kezdete előtt konkrét kifejezésekkel rendelkeztek az akkori európai, földközi-tengeri civilizációk.

A test és lélek görög felfedezésével párhuzamosan a Nyugati Zhou-dinasztia (i. e. 1046–771) uralta Kínában azonban ilyen változásoknak, kifejezéseknek nyoma sincs. Ehelyett azt találjuk, hogy nem csak az egyes ember bírt egyszerre számos

fogom alkalmazni. (A megközelítő magyar kiejtési útmutatót lásd: TŐKÉI Ferenc, *Kínai filozófia, Ókor I.*, Budapest, Magiszter Társadalomtudományi alapítvány, 2005, 401). Kivételt csak azok a nevek képeznek, amelyeknek magyar változata már beivódott a köztudatba.

⁴ Maurice LEENHARDT, *Do Kamo*, Chicago, University of Chicago Press, 1979, 164.

⁵ John J. EMERSON, „Yang Chu’s Discovery of the Body”, *Philosophy East and West*, Honolulu, UH Press, 1996/4, 539.

⁶ Bruno SNELL, „The Greek Discovery of the Mind”, *Philosophy and Literature*, New York, Dover, 1982, 6.

lélekrésszel és névvel is,⁷ de az emberi testtel kapcsolatban is több, egymással összefüggő fogalom létezett. Ezek a kifejezések jelentésükben ugyan átfedik egymást, de nem esnek teljesen egybe; mindegyikük sajátos perspektívát tükröz:⁸

形 *xing*: kapcsolatai által, ellentétes illetve kiegészítő viszonyaiban leírható, megvalósult (vagy folyvást megvalósuló) forma.

身 *shen*: személyes entitás, amely dimenziójában étellel teli-eleven, így megelőz mindenféle megvalósulást. A *shen* funkciója a szív-lélek (心 *xin*) vezérelte morális tudatosság és az ismeretszerzés is.

體 *ti*: lélegzet-energiából (氣 *qi*) sűrűsödő-megkeményedő folyamat által folyamatosan konstituálódó, ebből felépülő dolog.

Maga az emberfogalom is lényegesen különbözött a görög-római értelmezéstől. A téma jelenlegi szakértői szerint az archaikus kínai emberkép nem egy társaitól megkülönböztető minőséggel bíró metafizikai létezőként definiálja az emberi lényt, hanem kapcsolatok és viszonyok hálózataként, különböző részvételek összességéeként.⁹ A korban nem azonosították az egyént önnön testével, a test-lélek dualizmus nem vetődött fel gondolatként, az egyén integritásának koncepciója pedig ismeretlen volt.¹⁰ Az ember additív módon, elkülönült ismeret- és elváráscsomagok egymás mellé illesztéséből állt össze.

A fennálló uralmi rendszer a dinasztia Keleti korszakában azonban hanyatlani kezdett. Az elit fokozatosan elveszítette több régi privilégiumát, így az oktatás és az írás-olvasás monopóliumát is. A regionális hatalmi gócpontok megerősödésével meggyengült a központi kormányzat, így a kínai világban, az Égalattiban eluralkodott a zűrzavar (亂 *luan*). A Hadakozó fejedelemségek korszakára (i. e. 475–221) kedvező légkör alakult ki különböző bölcseleti irányzatok számára, és mindenki úgy érezte, hogy a társadalmi rendet valamiféleképpen újra kell alkotni.¹¹ Az első három nagy irányzat a konfucianizmus, a motizmus és a yangizmus volt.

⁷ Hagyományfüggően 2–7 különböző fajta lelket is megkülönböztethettek. A *po* lélekrész például a fogamzással érkezett, a *hun* pedig csak születéssel, s ezek végül a halálban szétválnak. A *hun* ekkor távozott az Égbe, ahol *shenné* válva elfoglalta a földi életben rangjának megfelelő helyet, a *po* pedig a testben maradt, és ha nem áldoztak neki megfelelő áldozatokat, rossz szándékú *guivá* vált. Névfajták: családnev, személynév, csecsemőnév, gúnynév, halotti név stb., lásd továbbá: Henri MASPERO, *Az ókori Kína*, Budapest, Gondolat, 1978, 151–153.

⁸ Francois JULLIEN, *Vital Nourishment: Departing From Happiness*, New York, Zone Books, 2007, 67.

⁹ EMERSON, *i. m.*, 556.

¹⁰ *Uo.*, 335.

¹¹ Aloysius CHANG, "A Comparative Study of Yang Chu and the Chapter on Yang Chu 1." = *Chinese Culture*, Taipei, 1971/4, 50.

A Keleti Zhou-korban az emberi lét alapegysége még mindig a kínai család vagy nemzetség volt (家 *jia*), erre vetették ki az adókat, és a nagycsalád feje politikai vezető is volt egyben. Konfuciusz az ősök jól működő szokásaira hivatkozva kívánta visszaállítani a rendet, méghozzá a Zhou-nemzetség viszonyrendszerének és szertartási szokásainak átvételével, általánossá tételével és konzerválásával. A Zhou udvarban a térbeli-időbeli viszonyok (üléssorrend, áldozati hús felvágásának sorrendje) és a megjelenés (öltözék, ékszerek, pozitúrák) szimbolikus jelentéssel bírtak és kifejezték az ott megjelentek társadalmi viszonyait. A ritualizálás célja kettős volt: egyrészt szigorúan és kölcsönösen megakadályozni a kicsapongásokat, az egyénieskedést és a személyi kontroll létrejöttét, e végtelenül hierarchikus rendszer kiskapuinak kijátszását, másrészt „helyes” mederbe terelni az ünneplést, hogy az valóban a kiválóság jutalma legyen.¹²

Ebben a kontextusban a *xing* szociális vetülete felértékelődött. A rendszer működőképességét jól jelzi, hogy mivel a szociális „test” a társadalmi normák és szerkezetük függvényében változhatott,¹³ így ezek megszegéséből illetve áthágásából származó szégyen és kegyvesztés a lehetséges legnagyobb megaláztatást jelentette.¹⁴

Emellett Konfuciusz másik újítása az volt, hogy a *shen*hez kötődő morális erényeket a közügyek részévé tette. A konfuciánus maxima alapján a konfuciánus test „folyamatosan elmerülve a társadalmi létben” teljességgel publikus kellett hogy legyen, így nem maradt tér a magánszféra számára.¹⁵

Konfuciusz tanainak és tanítványainak fő riválisaként Mo Di lépett fel. A róla elnevezett motizmus a kölcsönös törődés (兼愛 *jian ai*) elvére alapozva egy államhatalomtól független forrású, egész társadalmat átalakító szervezkedést tartott célravezető megoldásnak a *luan* megszüntetésére, és mindezt a fennálló elit ellenében, a formálódó „középosztályra” támaszkodva kívánta elérni, így lényegében (nagy)család- és hierarchiaellenes volt. Egyik kulcsfogalma, a hasznosság (利 *li*) nem csak a korai gazdaság és államszervezés modernizációjához járult hozzá tevőlegesen, de meghatározta az emberi testhez való hozzáállását is. A *Moziben* ránk maradt források alapján csak közvetetten, a *shen* erényeiből

¹² EMERSON, *i. m.*, 541.

¹³ JOHN HAY, “The Body Invisible In Chinese Art?” = *Body, Subject and Power in China*, szerk. Angela ZITO–Tani E. BARLOW, Chicago, University of Chicago Press, 1994, 63.

¹⁴ EMERSON, *i. m.*, 541.

¹⁵ JIAN Xu, “Body, Discourse, and the Cultural Politics of Contemporary Chinese Qigong”, *The Journal of Asian Studies*, Association for Asian Studies, 1999/4, 969.

származtatottan foglalkozik az emberi test témájával, így lényegében nem hoz változást Konfuciuszhoz képest.

A testtel kapcsolatos gondolkodás legfontosabb kínai fordulópontja a korai bölcselet egyik legtitokzatosabb alakjához, Yang Zhu-hoz köthető. Életének és tanainak kutatását sajnálatos módon több tényező nehezíti. Az eredetileg motizmussal vetekedő népszerűségű bölcseleti irányzat a Han-kori könyvégetés és üldözés után lényegében teljesen eltűnt.¹⁶ Ráadásul a róla fennmaradt egyetlen teljes szöveg, a *Liezi* taoista szövegyűjtemény hetedik fejezete egyetlen szövegrész kivételével vélhetően az időszámításunk utáni században keletkezett, így az ez alapján levont következtetések valójában nem az eredeti yangizmust, hanem a Han-dinasztia bukása utáni neotaoizmust jellemezték.¹⁷

Néhány szórványos említésen kívül tehát egyedül a *Liezi* fejezet tizedik szövegrésze tekinthető autentikusnak.¹⁸ Ebből bizonyossággal rekonstruálható viszont, hogy Yang Zhu központi elve a *wei wo* (為我) volt, amelyet a kínai hagyományban úgy értelmeztek, mint a „[mindent] önmagamért” útmutatását. Emerson azonban amellet érvel, hogy az „én” vagy „engem” jelentésű *wo* írásjegy többes számban is érthető, elsősorban akkor, ha a beszélő családjáról vagy nemzetségéről van szó, így egyéni érdek helyett inkább érdemes csoportérdekről, pontosabban azok érdekéről beszélni, akik magánéletemben is körbevesznek. Az elv pontosabb fordítása így „mindent az enyéimért” lehet.¹⁹

Yang Zhu valójában a konfucianizmusnál is régebbi kínai hagyományokra utal vissza, amikor publikus udvari élet helyett a családos magánéletet tekinti a helyes útnak. Nem szabadítja fel tehát az egyént a kötelességei alól, de a privát ügyeket a közügyek fölé helyezi. Yang Zhu az emberi test hajlamainak elemzésével újradefiniálta az embert és rámutatott arra, hogy a politikai státusz, a hírnév és a dicsőség külső és káros kondíciók, így lényegében felszabadította a kínai elitet a rituális szerep és nemzeti nyomás alól. Mindezek fényében Emerson mint a test kínai felfedezőjére tekint Yangra.

Mivel Yang Zhu éppen a konfucianizmusra és motizmusra is jellemző önkéntes társadalmi-politikai részvételt és a közélet elsőbbségének elvét támadta, és

¹⁶ CHANG, *i. m.*, 69.

¹⁷ Aloysius CHANG, “A Comparative Study of Yang Chu and the Chapter on Yang Chu 2”, *Chinese Culture*, Taipei, 1972/1, 78.

¹⁸ Angus C. GRAHAM: “The Dialogue Between Yang Ju and Chyntyzy” = *Bulletin of the School of Oriental And African Studies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1959/2, 295.

¹⁹ EMERSON, *i. m.*, 548.

ez a fajta privatizmus Menciusz számára vérlázítónak számított,²⁰ neve a kínai hagyományban félrevezető módon az önzőség karikatúrájaként maradt fent, aki még egy lábszórét sem áldozná fel az Égalattiért.²¹ Kulturális diszkreditálódásával bölcséletének gondolati folytonossága megszűnt, így valójában csak fordulópontnak tekinthetjük a téma kínai történetében.

A végső kiteljesedéséhez, amely a konfucianus és taoista irányzatok szinkretizálásával éri el majd a tetőpontját, még szükség lesz a *ti* fogalom taoizmus általi kibontására és hangsúlyozására. Ám még ekkor sem lesz teljes a kép, mivel a kínai nyelvben egészen az európai szövegek lefordításáig nem alakult ki az emberi testet szigorú, de semleges módon kifejező fogalom igénye.²² E folyamatok összefoglalása azonban túlmutat jelen dolgozat keretein.

²⁰ Mengzi III B 9. lásd: TÖKEI, *i. m.*, 386.

²¹ EMERSON, *i. m.*, 547.

²² JULLIEN, *i. m.*, 67–68.

Felhasznált irodalom

- CHANG, Aloysius: "A Comparative Study of Yang Chu and the Chapter on Yang Chu 1-2", *Chinese Culture*, Taipei, 1971/4, 49-69. és 1972/1, 44-84.
- EMERSON, John J.: „Yang Chu's Discovery of the Body”, *Philosophy East and West*, Honolulu, UH Press, 1996/4, 533-566.
- FUNG, Yu-lan: *A History of Chinese Philosophy*, Princeton, PU Press, 1983, 132-143.
- GRAHAM, Angus C.: "The Date And Composition of Liehtzzy" = *Asia Minor*, Bloomington, Indiana University, 1961, 139-198.
- GRAHAM, Angus C.: "The Dialogue Between Yang Ju and Chyntyzy", *Bulletin of the School of Oriental And African Studies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1959/2, 291-299.
- HAY, John: "The Body Invisible In Chinese Art?" = *Body, Subject and Power in China*, szerk. Angela Zito-Tani E. Barlow, Chicago, University of Chicago Press, 1994, 42-77.
- HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Budapest, Európa, 1998.
- JIAN, Xu: "Body, Discourse, and the Cultural Politics of Contemporary Chinese Qigong", *The Journal of Asian Studies*, Association for Asian Studies, 1999/4, 961-991.
- JULIEN, Francois: *The Impossible Nude: Chinese Art and Western Aesthetics*, Chicago, University of Chicago Press, 2007.
- JULIEN, Francois: *Vital Nourishment: Departing From Happiness*, New York, Zone Books, 2007.
- LEENHARDT, Maurice: *Do Kamo*, Chicago, University of Chicago Press, 1979.
- MASPERO, Henri: *Az ókori Kína*, Budapest, Gondolat, 1978.
- SNELL, Bruno: "The Greek Discovery of the Mind", *Philosophy and Literature*, New York, Dover, 1982.
- TAYLOR, Janelle S.: "Surfacing the Body Interior", *Annual Review of Anthropology*, Palo Alto, Annual Review, 2005, 741-756.

Tartalomjegyzék

„KÖZEL”

HEVESI KRISZTINA: Mereruka vezír masztabájának mozgásábrázolásai. A 13-as kamra reliefjei.....	9
TAKÁCS DÁNIEL: III. Mereszanh sírja és környezete.....	27
KÖVI FRANCISKA: Kopt kolostori művészet: a Vörös és a Fehér kolostor.....	47
SUSÁNSZKI JUDIT: Pokoli történetek. Bibliai útikalauz a síron túl.....	59
GYÖNGYÖSI CSILLA: Az egyistenhit megvallásáról (tawhīd) szóló hadísz- gyűjtemény ismertetése Buḥāri <i>Ṣaḥīḥ al-Buḥāri</i> című művéből.....	69
SZÁLKAI KINGA: Politikai iszlám: Alternatíva Közép-Ázsia számára?.....	79
BAGYINKA KRISZTINA: Törökország új önmeghatározása. Az új török külpolitika.....	89

„TÁVOL”

NYESTE ZSOLT: A kauzalitás szerepe a <i>Gendzsi monogatariban</i>	101
SZÁJLI KRISZTINA: Edogawa Ranpo és a japán detektívregény.....	119
SÁGI ATTILA: A nyelvi sztenderdizációs folyamatokat elősegítő és gátló tényezők Japánban a XX. században.....	131
SÁNDOR ANGELIKA: Amit az udvariasságelmélet nem tud.....	143
FÜREDI CSILLA: Személyes névmások, személyre utaló szavak a japán genolektusokban.....	151
LÁZÁR MARIANNA: Az ókori kínai és japán bronztükrökön megjelenő Négy Égtájór kultusza.....	161
VÖRÖS ERIKA: Hegy a világban, világ a hegyben. A szakrális világ földi megnyilvánulása a japán eszmerendszerben.....	171
DEÁK BORBÁLA ZSUZSANNA: A nevári buddhizmus sajátos arca.....	187
DÓBER ÁGNES: Felhők és vérpoklok. A nőkről alkotott kép a vallásban a premodern Japánban.....	195
SINKA ZSÓFIA: Távoli Szépségek. Kisaengek.....	205
KÁPOLNÁS OLIVÉR: Dzsingisz kán visszatérése.....	217

„KAPCSOLATOK”

HARTYÁNDI MÁTYÁS: Az emberi test a korai kínai bölcseletben.....	225
BARTÓK ANDRÁS: Fortélyok és táblajátékok. A kelet-ázsiai és a nyugati stratégiai kultúra.....	233
ILKÓ KRISZTINA: Eskandély Máté. Egy középkori magyarországi remete Kínában?	243
TAKÓ FERENC: Érvek, technikák, autoritások. Matteo Ricci <i>Tianzhu</i> <i>shiyijének</i> érvelési módszeréről.....	255
HANÁK JÁNOS: Christovão Ferreira két arca	271
CSONTOS SÁRA: A magyar ősköltészet keleti kapcsolatai.....	281
KONTSEK ANDRÁS: A jogaszövegek magyar nyelvű interpretációi.....	289
DOMA PETRA: Japán Shakespeare?	299
DÉNES MIRJAM: Japonizáló díszletek, jelmezek és a tradicionális japán művészet kapcsolatai. Tervezők, források, látásmódok	305
SEBESTYÉN DÓRA: Japán békeszerződés, 1951.....	327
MUSZKA KATALIN: <i>Koryo Saram</i> : A Közép-Ázsiába deportált koreaiak története	337
CSENDOM ANDREA: A Japánban élő koreai kisebbség, <i>a zainichi</i> „probléma”. Félreértések a koreai betelepülések kapcsán és napjaink generációs problémái.....	347